

VLOGA ŽENSKE V DRUŽINI IN NJENA GENERATIVNA FUNKCIJA V POJMOVANJU KATOLIŠKE CERKVE

Vinko Potočnik

O pojmovanju, ki ga ima katoliška Cerkev do ženske in njene družinske in prokreativne vloge, želim spregovoriti najprej pod vidikom nauka Cerkvenega učiteljstva, t.j. papeža, škofov in teologov. Nanje običajno pomislimo, ko govorimo o tem, kaj trdi ali uči katoliška Cerkev. Pod drugim vidikom pa bomo o pojmovanju ženske družinske in materinske vloge razmišljali na ravni miselnosti, kot jo najdemo pri sodobnih Slovencih, vernikih in tudi neverujočih. V najširšem pomenu namreč verniki tvorijo versko skupnost, imenovano katoliška Cerkev. Ker je to v zadnjih tridesetih letih – po 2. vaticanskem koncilu - prevladujoč koncept Cerkve, je zato relevantno tudi širše mnenje katoličanov.

V prvem delu gre torej za načelno (teoretično) raven, v drugem primeru pa za dejansko navzočnost cerkvenega (etično moralnega) nauka v dejanskem mišljenju in ravnanju ljudi, vernih in neverujočih. Tako zastavljena refleksija omogoča zaznati razlike in večkrat tudi napetosti, ki se pojavljajo med teološko-moralnim naukom katoliške Cerkve in med stališči njenih članov, katoličank in katoličanov. Ti dve ravni nikoli popolnoma ne sovpadata - sicer bi lahko nekoga, ki sprašuje o verskem življenju v Sloveniji, napotili kar na prebiranje Svetega pisma ali uradne katoliške doktrine. Razlike takšne vrste pa lahko za posameznika predstavljajo tudi izvor težav, s katerimi se srečuje pri svojih življenjskih odločitvah. V našem primeru je to ženska pri svojem družinskem in generativnem poslanstvu.

S tako zastavljenim razmišljanjem želim prispevati k dialogu psihiatrije in ginekologije na tem simpoziju. Prepričan sem, da je poznavanje verskega in etičnega nazora za terapevta velikega pomena, saj ga mora pri svojih pacientih ne le spoštovati, marveč pri delu z njimi tudi upoštevati.

Papeži, škofje in drugi teologi pogled na vlogo ženske v družini in družbi naslanjajo najprej na Sveto pismo in krščansko izročilo oziroma tradicijo. Poleg tega Cerkev v svojem moralnem in družbeno etičnem nauku upošteva vsakokratne aktualne razmere, v našem primeru predvsem v zvezi s položajem družine, pa tudi širšega družbenega dogajanja. Za naše razmišljanje se bomo ozrli tudi na cerkveno pojmovanje namena zakonske zveze in starševskega oziroma materinskega poslanstva.

1. Sveto pismo

Biblija od svojih najstarejših začetkov žensko predstavi z ene strani kot bistveno enako in kot dopolnilo moškemu oziroma možu. V zakonu postaneta »eno telo«. Z druge strani pa je treba priznati, da sveta knjiga na več mestih postavlja žensko glede na moškega – kot tudi ženo glede na moža – na drugo mesto oziroma v podrejen položaj. Vendar pa je tudi res, da ženska, ki v bogoslužju in javnosti v tistem času sicer nima uradnega mesta, kljub temu (po božjem navdihu) postaja prerokinja, voditeljica in rešiteljica svojega ljudstva.¹

Katoliški pogled na ženo nadalje temelji na Svetem pismu nove zaveze, ki priča, kako se Kristus v svojem učenju ne ozira le na moški svet, marveč izhaja tudi iz ženskega. Kljub togim pravilom in navadam svojega časa se obrača tudi na ženske, se z njimi pogovarja in sodeluje, jih poučuje in jim namenja svoj nauk, jim pomaga – zelo pogosto v njihovih boleznih.

V Svetem pismu nove zaveze je posebno poudarjen lik Kristusove matere Marije, ki ima neprimerno vidnejšo vlogo kot njen mož Jožef. Opazno mesto v okviru Jezusovega delovanja so imele še mnoge druge ženske, kot so Marija Magdalena, sestri Marta in Marija in druge.

Kristusov zgled odnosa do ženske je nadaljevala tudi prva krščanska Cerkev. Ženske ji pripadajo kot polnopravni člani: spremljajo apostole pri misijonskem delu, se posvečajo krščanskemu pouku,² opravljajo diakonsko in preroško službo (ne pa duhovniške).³

2. Žena v Cerkvi, družini in družbi

Vloga žene se je v krščanski zgodovini zelo spreminjala, posebno potem, ko si je Cerkev (z odlokom cesarja Konstantina na začetku 4. stoletja) privzela mnoge elemente svetne organiziranosti in vodenja (kar je bilo takrat v domeni skoraj izključno moških). Kljub temu so (vsaj na nekaterih področjih) ženske

stopale vštric z moškimi: npr. vzporedno z njimi so gojile in vodile redovno življenje – nekatere redovnice so postale pomembne verske reformatorke in so odločilno vplivale tudi na javne cerkvene in politične zadeve, ki so imele široke in dalekosežne razsežnosti.

Vendar pa je bil moški v marsičem, tako v družbi kot v Cerkvi, v prednosti. Do nje je prihajalo tudi v družinskem življenju, predvsem toliko, kolikor je bila družina patriarhalno urejena. Vendar pa je družina tisti prostor, ki je ženski skozi stoletja v najvišji meri odmerjal osnovni okvir njenega bivanja. Na družino je bilo vezanega večino ženskega poslanstva – vse do spreminjanja podobe družine v času zadnjih stoletij.

3. Nova podoba družine

Verjetno se ne zavedamo, kako globoko v poslanstvo ženske je posegla spremenjena podoba družine, ki se je pojavila in postopno uveljavljala v zadnjih stoletjih. Pred tem je imela družina ne le drugačno, ampak tudi povsem osrednjo vlogo v družbi. Ni bila samo dom, marveč obenem šola, službeno mesto, proizvajalka dobrin (skoraj vseh, ki so jih takrat za življenje potrebovali), hranilnica in posojilnica, zavarovalnica, tudi zavarovalnica za bolezen in starost; poleg tega še ženitna posredovalnica, porodnišnica, bolnišnica in dom ostarelih.

Večino naštetega, kar je nekoč človek dobival v okviru družinskega življenja, je v novejših časih prešlo v družbo. Zato si mora človek in z njim družina sedaj mnogo tega, kar je prej bilo doma, iskati v družbi: delo, hrano, denar, varnost, izobrazbo, vzgojo in šolanje otrok, pa seveda tudi zdravje, in končno tudi rojevanje in umiranje.

Lahko si predstavljamo, da v takšnem sorazmerno bogatem življenju družine tudi ženska ni bila potisnjena na rob dogajanja. Nasprotno, s tem ko je podpirala »tri vogale« domače hiše, je bila vključena v relativno široko paleto dejavnosti. V središču vseh omenjenih dejavnosti pa je bila njena materinska vloga – roditeljice in vzgojiteljice.

Ko pa je družina izgubila vrsto zgoraj omenjenih funkcij – na družbeni ravni je s tem prišlo do procesa postopne, a precejšnje marginalizacije družine –, pa se je v mnogočem skrčilo tudi poslanstvo ženske. Predvsem ženske, kajti moški je odšel z vsemi temi funkcijami v družbo. Dejavnost ženske pa se je s tem zožila na vlogo pri zibelki in za štedilnikom.

Vsekakor je to spreminjanje mesta družine v družbi za seboj potegnilo velikansko transformacijo ženske družinske vloge, nemalokrat pa žensko vodilo tudi v veliko stisko. Vsega tega svet večinoma ni opazil in doumel. Novodobnim feminističnim gibanjem je zato pripadla vloga, da so o tem prepričale sodobni svet. V Cerkvi pa so to nalogo vršile tudi feministične teologinje.

4. Nov položaj ženske v družbi in katoliška Cerkev

Vodstvo Cerkve je na 2. Vatikanskem koncilu (1962–1965)⁴ podprlo zahteve in prizadevanja žensk in novih ženskih gibanj ter ugotovilo, da »žena dobiva v družbi tolikšen vpliv, izžarevanje in moč kakor še nikoli.«⁵ V konstituciji *Cerkev v sedanjem svetu* pa so škofje zapisali: »Ženske zahtevajo zase pravno in dejansko enakopravnost z moškimi tam, kjer je še niso dosegle«⁶. V tem je čutiti širšo težnjo po »zares polnem in svobodnem, človeka vrednem življenju.« In nadaljujejo, da na noben način ne sme biti »zapostavljeno upravičeno napredovanje ženske v družbi«,⁷ pač pa mora tudi žena sodelovati pri skupnem blagru človeštva. Cerkveni zbor v zvezi z žensko priznava, da je karizma, ki je ženi dana, nenadomestljiva tudi na raznih drugih področjih družbenega in cerkvenega življenja.⁸ Kristjani morajo podpirati to »socialno promocijo« žene.

Stališča Cerkvenega zbora potrjujejo in dalje razvijajo mnogi drugi dokumenti. Predvsem Apostolsko pismo o dostojanstvu žene papeža Janeza Pavla II. leta 1987, v katerem posebej poudari, da je osnovna enakost moškega in ženske utemeljena na dostojanstvu človeške osebe. Sedanji papež pa, kot izrazito personalistično usmerjen mislec, vključi personalistično perspektivo tudi v nauk in refleksijo o vlogi ženske v družini in sodobnem svetu.

Koncilski in druga cerkvena besedila različni katoliški avtorji⁹ razumejo kot nalogo žene, da dopolnjuje eksistenco in delo moža z lastnostmi in dispozicijami, ki so njej lastne: s posebnim posluhom za vse, kar spada k življenju; s spontanejšimi in v sedanjost naravnanimi življenjskimi pobudami; z večjo zmožnostjo samoprilagojevanja; s posebnim materinskim čutom; skratka z večjim razumevanjem in večjo skušnjo na mnogih življenjskih področjih.¹⁰ Opaziti pa je, da se med različnimi katoliškimi avtorji pojavljajo tudi pretirano poenostavljene (celo klišejske) trditve o razlikah med moško in žensko »naravo« in iz nje izvirajočih vlogah obeh spolov, česar izsledki sodobnih psiholoških, socioloških in antropoloških raziskav ne potrjujejo.

5. Ženska in družina

Kljub gornjim stališčem o ženski v sodobni družbi pa katoliška Cerkev največkrat govori o ženski in njeni vlogi znotraj zakona in družine. Do neke mere na to kaže že prednostna cerkvena raba besede žena, posebej pa še mati, medtem ko je beseda ženska v cerkvenem kontekstu pogosto precejšnji tujek. Poleg tega obstoja med družino in krščanstvom globoka povezanost, kar nekakšna sorodnost. Na to med drugim kažejo že sami osrednji teološki pojmi, ki si jih teologija »izposoja« pri družini – npr. Bog je Oče, Kristus je Sin, verniki so bratje in sestre, cerkvena skupnost je kot velika družina ipd.

Za katoliško Cerkev je zakonska zveza edini medčloveški odnos, ki je povzdignjen v zakrament. To pomeni, da je ta odnos med vsemi človeškimi

odnosi najbolj sakralen oziroma v najvišji meri znamenje božanskosti. Družina pa »prva in vitalna celica družbe«. ¹¹ Družina ima nenadomestljivo vlogo, tudi zato, ker ne gre v prvi vrsti za skupnost ljudi in dobrin, ki bi bila na temelju poslovnosti, marveč na temelju ljubezni. Gre torej za skupnost čutenja in duha. Do nje Cerkev čuti posebno »sorodnost«, saj je tudi pri njej – kot pri krščanstvu – ljubezen osrednja in najvišja norma.

Čeprav se zdi, da se v cerkvenem nauku zakonsko in družinsko življenje včasih prikazuje v pretirano idealnih podobah, ni mogoče spregledati, da se Cerkev poslužuje izsledkov sodobnih znanosti o družini. Zato med drugim priznava, da je tradicionalna statičnost družine osebno rast družinskih članov pogosto zavirala. Nasprotno pa so danes razmere v marsičem ugodnejše – družina spet bolj jasno postaja prostor, kjer človek najde tisto, kar je najbolj njegovo, najbolj osebno, intimno, enkratno, izkustveno, celostno, skratka humano – to pa je mogoče, ker družinska skupnost ne temelji toliko na ekonomskih, socialnih, tradicionalnih strukturah in funkcijah, marveč bolj na duhovnih, etičnih in religioznih prvinah.

6. Namen zakona in odgovorno starševstvo

Zakonska skupnost je ljubezensko občestvo in je odprta v življenje, vključno za življenje tretjega. Rodovitnost ljubezni ne pomeni zgolj rojevanje otrok; je nenehna rast zakoncev v svobodi in ljubezni in predstavlja celoto njunega telesnega, duševnega in duhovnega življenja; »preko medosebnih odnosov, intelektualne in duhovne rasti, dalje preko rojevanja in vzgajanja otrok in nato tudi prek odnosa celotne družine do potreb drugih ljudi.« ¹²

Dolgo časa, približno od znamenitega teologa Avgušтина naprej, so bili otroci eden od pglavitnih namenov zakona. Sicer je Avguštin poudaril tri namene: *proles* (otroci), *fides* (zvestoba) in *sacramentum* (neločljivost). Danes katoliški nauk bolj poudarja veličino zakonske ljubezni. Drugi vatikanski koncil uči, da je rodovitna ljubezen, in sicer najprej kot obojestranska podaritev in sprejem med zakoncema, nato pa tudi kot odprtost za novo življenje oziroma rodnjo otrok, ki so "najodličnejši dar zakona in kar največ prispevajo k blagru staršev." ¹³

Kljub morebitnim nasprotnim trditvam, Cerkev nikoli ni učila, da morata zakonca imeti toliko otrok, kolikor jih lahko rodi njuno telo, oziroma "kolikor jih Bog da". Nasprotno, zakoncem svetuje, naj po svoji vesti in v okviru zdrave pameti oblikujejo svoje odločitve o številu otrok. V zvezi s tem se je udomačil pojem *odgovornega starševstva*, ki predstavlja veliko novost, in sicer pomeni, da o številu otrok odločata zakonca sama. Poudarek ni več na namenu zakona, ampak na rodovitnosti medsebojne ljubezni, v kateri se zakonca odločata o podaritvi življenja. Izraz je prvič uporabila anglikanska

Cerkev leta 1929, in sicer v nekoliko drugačnem pomenu. Pri katoliških avtorjih se izraz prvič pojavi leta 1960 v knjigi o odgovornosti kristjanov do prenaseljenosti, avtorja R. M. Fagleya.¹⁴ Katoliška Cerkev jo je prevzela in jo začela uporabljati tudi v dokumentih cerkvenega učiteljstva, predvsem v zvezi s t.im. naravnimi metodami načrtovanja spočetij oziroma rojstev.

V cerkvenih dokumentih se *odgovorno starševstvo* prvič posredno uporablja indirektno v koncilskem besedilu leta 1965 in se glasi: »Naloga zakoncev je posredovati človeško življenje in vzgajati; to je njihovo posebno poslanstvo /.../ pri tem se bodo ozirali tako na lastni blagor kakor tudi na blagor otrok, naj bodo že rojeni ali pa šele pričakovani; ozirali se bodo tako na gmotne kakor tudi na duhovne razmere svoje dobe in svojega življenjskega položaja; končno bodo upoštevali blagor družinske skupnosti, svetne družbe in Cerkve same. Svojo sodbo si morajo pred Bogom napraviti navsezadnje zakonci sami. Pri svojem ravnanju naj se krščanski zakonci zavedajo, da se ne smejo odločati samovoljno, ampak da jih mora vedno voditi vest, ki jo je treba usklajevati z Božjo postavo.«¹⁵

7. Kontracepcija

Cerkev je na drugem vatikanskem koncilu zavzela stališče do splava, kontracepcije kot take pa zaradi neposredne intervencije papeža Pavla VI. ne omenja, ampak o njej govori le posredno – v okviru splošnega pojmovanja zakona.¹⁶

Pri tem je dobro vedeti, da se Cerkev zavzema za prepoved uporabe takšnih sredstev preprečevanja spočetja, ki nasilno posegajo v naravo zakonskega dejanja ali v specifični proces posameznega spočetja novega življenja. Izvzeto je t. im. naravno uravnavanje rojstev oz. periodična spolna zdržnost glede na ženine plodne in neplodne dni. Stališče Cerkve do te metode ni bilo od vsega začetka enako. Leta 1951 je metodo priznal kot nravno dopustno papež Pij XII.: "Če ... obstajajo resni razlogi za razmik med rojstvi, uči Cerkev, da je dovoljeno posluževati se naravnih menjav, ki jih imajo rodilne zmožnosti."¹⁷

Najpomembnejši dokument o stališčih Cerkve do tistih zakonskih dejanj, ki so namenjena posredovanju novega življenja, je okrožnica papeža Pavla VI. *Humanae Vitae*. Papež je dopustil določeno pristojnost odločanja zakoncema. Zdi se mu samoumevno, da njuno življenje in odločitve potekajo sredi gospodarskih, fizičnih, psiholoških in družbenih pogojev. Poudari pa, da pa pri tem nikakor ne moreta postopati samovoljno, ampak »sta dolžna svoje ravnanje prilagoditi ustvarjalnemu božjemu načrtu, ki ga izraža sama narava zakona in narava zakonskih dejanj.«¹⁸

Reakcije na okrožnico *Humanae Vitae* so bile burne. Njeni razlagalci in komentatorji pa so kljub temu poudarili, da kontracepcijska sredstva niso

absolutno prepovedana, kar nakazuje tudi besedilo okrožnice.¹⁹ Najvišja avtoriteta pri tem še naprej ostaja človekova vest.²⁰

Ob že omenjeni personalistični usmeritvi papeža Janeza Pavla II. je razumljivo, da tudi spolnost motri v personalističnem pogledu na človeka. Kontracepcijo v tem okviru označi kot izpostavljanje rodovitne ljubezni manipulaciji in pravi, da na ta način zakonca »ponižujeta človeško spolnost ... ker ji jemljeta naravo celostne podaritve. Takšno preprečevanje spočetja napravlja iz tiste govornice, ki naravno izraža celostno podaritev zakoncev, objektivno protislovno govornico.«²¹

Tudi v enem najnovejših papeževih dokumentov, *Evangelium vitae*, sedanji papež poudari, da se razširjenost kontracepcije mnogokrat opravičuje ravno s težkimi situacijami, dejansko pa je v večini primerov takšno ravnanje sad »hedonistične miselnosti, ki vzgaja k neodgovornosti glede spolnosti in predpostavlja egoistično pojmovanje svobode, ki gleda v rojevanju otrok oviro za razvoj lastne osebnosti.«²²

8. Abortus

Kot smo že omenjali, je v ospredju katoliškega moralnega nauka predvsem skrb za osebno integriteto ženske in žene pred njeno instrumentalizacijo v okvirih utilitaristične morale. Torej gre za prizadevanja proti razosebljanju, da bi ženska ne postala stvar, marveč ostala na ravni dostojanstva osebe.

Takšno razmišljanje se ne nanaša le na žensko, marveč tudi na zarodek. Cerkev od spočetja naprej priznava njegovo avtonomijo in s tem tudi njega kot nosilca pravic, začeni s pravico do življenja. Ta pa vključuje tudi pravico zarodka do čim bolj zdrave nosečnosti, tako za otroka kot za mater.

V skladu s takšnim naukom v cerkvenih stališčih ni bilo nikoli trohice popuščanja glede absolutne nedopustnosti splava.²³ Vendar bolj kot utemeljevanje nedopustnosti splava je danes v ospredju govor o otrokovi pravici do življenja in o odločitvi staršev za življenje. V zadnjem času se je v okviru katoliške Cerkve z naslovom »Za življenje« pojavilo tudi posebno gibanje.

II. RAZISKOVANJE ODNOSA (NE)VERNIH DO ŽENSKÉ VLOGE

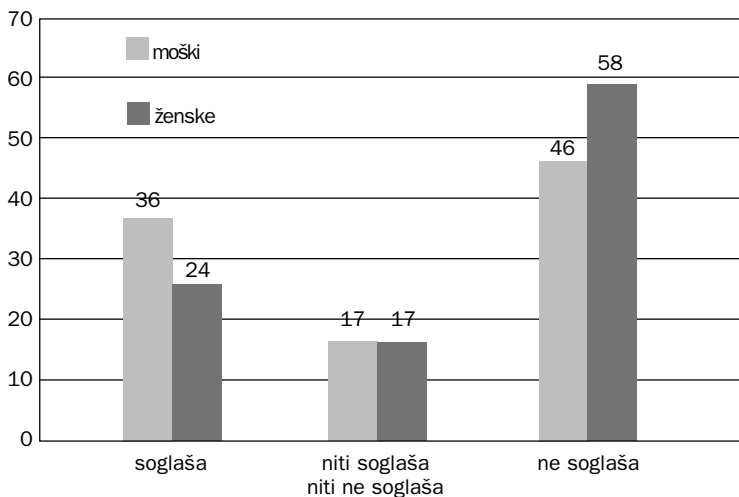
Drugi del razmišljanja o vlogi ženske v družini in prokreaciji se nanaša na pojmovanja, ki jih srečamo pri sodobnih prebivalcih Slovenije (vključno s primerjavami z nekaterimi drugimi narodi). Posebno pozornost namenjamo miselnosti in moralnim usmeritvam katoličanov, da bi s tem – poleg odnosa

vernikov do teh vprašanj - ugotavljali tudi eventualne razlike, ki obstajajo med njihovimi moralnimi orientacijami in držami na eni strani in uradnimi stališči vodstva katoliške Cerkve na drugi strani. Ugotovitve se nanašajo na izsledke različnih mednarodnih socioloških raziskav o verovanjih in moralnih držah ljudi.²⁴

1. Tradicionalna družina

Za razumevanje ženske družinske in prokreacijske vloge je velikega pomena bolj ali manj (ne)tradicionalno pojmovanje družine. Pri tem mislimo predvsem na delitev ženskih in moških vlog v predindustrijski oziroma predmodernejši družini. Kot smo že omenili, ta miselnost – v nekoliko poenostavljeni obliki – vidi vlogo moža bolj v zunajdružinski (»javni«) sferi, vlogo žene pa v »notranji sferi«, torej v skrbi za dom in družino.

Graf 1: Tradicionalna vloga žene

Vir: ISSP 1998 / SJM 98/1

Novejša raziskovanja razkrivajo, da skoraj ena tretjina (30%) polnoletnih prebivalcev Slovenije soglaša s trditvijo: »naloga moža je, da služi denar, žene pa, da skrbi za dom in družino«. Vendar pa so v večini (52%) tisti, ki s takšno trditvijo ne soglašajo; 17% vprašanih pa z njo »niti soglaša, niti ne soglaša«.

Kot je razvidno iz grafa 1, je v predstavah in verjetno tudi željah moških tradicionalna družinska vloga žene (in posredno tudi moža) bolj zakoreninjena kot pri ženskah: 36% moških in 24% žensk namreč soglaša s takšnim stališčem.

In kakšno vlogo ima pri (ne)sprejemanju tradicionalne vloge ženske v družini vernost? Glede na versko samoopredelitev²⁵ podatki pokažejo, da so k tradicionalni ženski vlogi v družini bolj nagnjeni verni kot neverujoči prebivalci. Z njo soglaša 40% vernih, 28% versko neodločnih in 21% neverujočih. Pri tem je zanimivo, da pri vernih popolnoma enak delež vprašanih (40%) tradicionalno delitev moške in ženske vloge v družini tudi zavrača. (Ne)vernost se torej kaže kot pomemben vidik, saj so razlike glede te vloge med vernimi in neverujočimi celo večje kot med spoloma. S tem pa ne trdimo, da je le vernost razlog omenjene tradicionalne inklinacije, kajti vemo, da je relativno manj vernih med mestnim prebivalstvom kot tudi med tistimi z višjo izobrazbo, kjer je poudarjanje tradicionalne delitve med spoloma manjše.

Natančnejša analiza podatkov nadalje še razkrije, da je tradicionalna družinska vloga žene v višji meri kot med katoličani zasidrana med drugimi krščanskimi verstvi, še bolj kot med slednjimi pa med nekrščanskimi. Kljub temu torej, da uradna stališča katoliške Cerkve (več) ne zagovarjajo tradicionalne ženske vloge (da naj bo žena pač doma), se nadpovprečno število verujočih tudi danes oklepa takšne podobe družinskih vlog.

Omenjene podatke je mogoče dopolniti z mnenjem o zaposlitvi žene. Iz tabele 1 je razvidno, da skoraj dve tretjini vprašanih na vprašanje »ali zaradi zaposlitve žene življenje v družini trpi kakšno škodo« odgovarja pritrdilno. Očitno tako misli tudi mnogo tistih, ki sicer sprejemajo sodobnejšo podobo ženske vloge. Tudi v tem pogledu je razlika med vernimi in neverujočimi precejšnja: verujoči v večji meri (70%) kot neverujoči (52%) občutijo davek, ki ga modernizaciji življenja plačuje družinsko življenje, v posebni meri pa seveda žena sama.

Tabela 1: Družinsko življenje trpi, kadar je žena polno zaposlena (v %)

	soglaša	niti soglaša	niti ne soglaša	ne soglaša
verni	70		15	13
neodločni	64		17	18
neverni	52		17	30
VSI	62		16	20

Vir: ISSP 1998 / SJM 98/1

2. Pred-zakonsko življenje

S stališči do družine in vloge žene v njej je povezana tudi tematika o pripravi in vstopu v zakonsko in družinsko življenje. Cerkev o tem obdobju govori kot o času zorenja oziroma priprave na skupno življenjsko pot v zakonu in družini. Ni pa to še čas skupnega življenja. Cerkveni nauk ne odobrava »poskusnega zakona«, saj meni, da nekaterih stvari pač ni mogoče (samo) poskusiti. Za čim kvalitetnejšo pripravo na sklenitev zakonske zveze si Cerkev prizadeva vse 20. stoletje. Na Slovenskem posebni tečajji priprave na cerkveni zakon že tri desetletja redno potekajo.²⁶

Tabela 2: Pametno je, če par, ki se namerava poročiti, pred tem nekaj časa živi skupaj (v %)

	močno soglaša	soglaša	niti soglaša, niti ne soglaša	ne soglaša	ne ve
verni	20,5	46,6	14,3	17,4	3,2
neodločni	26,0	61,1	8,1	3,4	1,4
neverni	38,7	54,8	4,9	1,3	0,3
VSI	27,4	53,6	9,5	7,4	2,1

Vir: ISSP 1998 / SJM 98/1

Podatki pa razkrivajo (glej tabelo 2), da kar štiri petine odraslih prebivalcev Slovenije soglaša z mnenjem, da je »pametno, če par, ki se namerava poročiti, pred tem nekaj časa živi skupaj«. Med verniki je takšno prepričanje sicer manj razširjeno, vendar je še vedno večinsko. Kljub drugačnim uradnim stališčem Cerkev se z njim bolj ali manj strinja dve tretjini vernih.

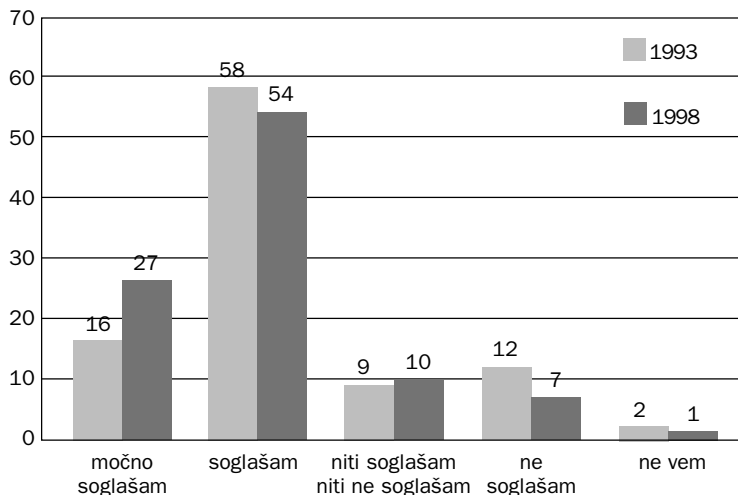
Tudi raziskava med udeleženci tečajev priprave na zakon je potrdila, da v času pred sklenitvijo cerkvenega zakona že dobra polovica bodočih nevest in ženinov biva skupaj. V večji meri je to mestni (64%) kot podeželski pojav (46%); prav tako se pogostnost skupnega bivanja viša s starostjo udeležencev tečajev.²⁷

Iz ponovljenih raziskovanj je mogoče razbrati, da naklonjenost predzakonskemu bivanju v slovenskem prostoru še narašča. Kot prikazuje graf 2, se je delež tistih, ki sobivanje bodočih zakonskih parov povsem odobravajo (z njim močno soglašajo), v zadnjih petih letih več kot za desetino zvišal.

Vprašanje skupnega bivanja (še) neporočenih vključuje tudi problematiko spolnih odnosov pred zakonom. V današnjem načinu življenja si je namreč nemogoče predstavljati, da bi kdo odobral skupno bivanje parov pred poroko, pa to odobravanje ne bi vključevalo tudi njihovega spolnega življenja.

V Sloveniji 71% prebivalstva odobrava spolne odnose pred poroko, za 22% je to nekaj slabega, ostali pa ne vedo odgovora. Med vernimi je to odobranje 15% pod povprečjem, vendar to še kljub temu pomeni večinsko (56%) odobranje.

Graf 2: Premiki v (ne)odobravanju skupnega bivanja bodočih zakoncev

Vir: N. Toš et. al., SJM 98/1

3. Spolnost izven zakona

S tem, ko Cerkev vztraja pri spolnosti v okviru zakonske zveze, se upira ločevanju zakona in spolnosti oziroma zakonske ljubezni in spolnosti. Medsebojna razdružitve pomeni tako za zakonsko ljubezen kot zakonsko zvezo in tudi spolnost veliko izgubo. Zato po cerkvenem nauku veljajo za deviantno bodisi spolnost pred poroko bodisi izvenzakonski spolni odnosi poročenih.

Glede izvenzakonskih spolnih odnosov poročenih oziroma glede zakonske (ne)zvestobe raziskave odkrivajo pri nas naslednja stališča: v nasprotju z drugimi skoraj ena tretjina vprašancev (30,4%) meni, da izvenzakonska spolna zveza poročenih ni nekaj slabega; 8,5% zastopa mnenje, da to nikoli ni slabo, 22% pa dopušča, da je včasih slabo.

Podatki v tabeli 3 so še posebej zgovorni zaradi možnosti primerjave z drugimi deželami. Slovenija se namreč v skupnosti drugih narodov glede vrednotenja zakonske zvestobe kaže ne le pod povprečjem, marveč povsem

na dnu. Pri nas je namreč najmanjši delež tistih, ki priznavajo, da je spolna nezvestoba v zakonu vedno ali skoraj vedno nekaj slabega.

Vendar je med tistimi, ki se deklarirajo za verne, spolna zvestoba na občutno višji ravni njihove vrednostne lestvice. Za 83% vernih je namreč zakonska nezvestoba (vedno ali skoraj vedno) nekaj slabega. To je občutno nad slovenskim povprečjem.

Tabela 3: Spolni odnosi poročenih z osebo izven zakona (v %)

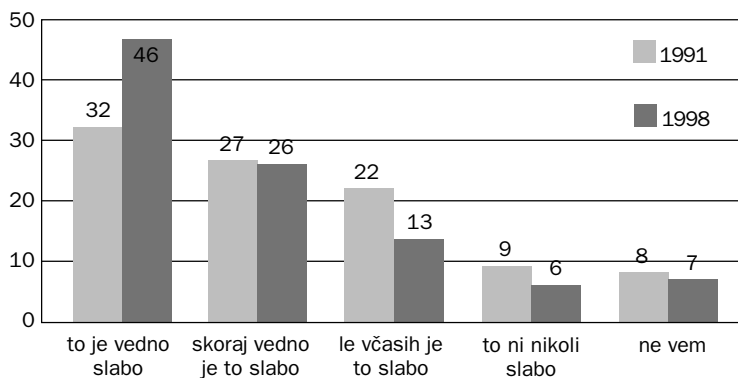
	vedno slabo	skoraj vedno slabo	včasih slabo	nikoli slabo
Filipini	84,7	10,8	3,4	1,0
Sev. Irska	74,7	15,5	5,0	1,9
ZDA	69,4	17,0	6,3	2,6
Irska	69,2	18,4	7,2	2,9
V. Britanija	59,1	24,4	10,3	2,1
N. Zelandija	58,8	24,4	10,4	2,1
Poljska	58,1	17,6	9,1	4,8
Norveška	54,9	31,6	9,0	1,7
Izrael	50,5	20,6	18,2	6,7
Italija	49,8	23,6	22,8	2,4
Nizozemska	46,7	29,5	16,4	4,5
Avstrija	45,9	32,8	7,9	5,0
Madžarska	44,0	32,1	15,3	7,1
Vzh. Nemčija	40,5	24,9	15,9	5,5
Z. Nemčija	35,4	27,2	18,4	6,5
Rusija	34,8	31,6	15,9	8,9
Slovenija	32,3	26,6	21,9	8,5
SKUPAJ	53,5	24,0	12,6	4,4

Vir: ISSP 1991 / Zentral Archiv Köln-SJM

Primerjava rezultatov o vrednotenju zakonske zvestobe na začetku in koncu desetletja (graf 3) pa kaže občuten premik v smeri višjega sprejemanja zakonske zvestobe pri nas. Kar za okoli 15% se je povečal delež tistih, ki imajo spolno nezvestobo vedno za slabo. Ker gre za sedemletno časovno razdobje, to pomeni dvoodstoten letni premik.

Takšen trend ni presenečenje, kajti vrednota zvestobe se na vrednostni lestvici zvišuje v širšem evropskem prostoru. Gotovo pa je v ozadju tega premika tudi strah pred nevarnostjo obolenosti z aidsom, ki se v veliki meri širi prav po poti sodobnih oblik spolne promiskuitete.

Graf 3: Spolni odnosi poročenih izven zakona

Vir: N. Toš et al., SJM 98/1

4. Relativizacija zakonske zveze

Po cerkvenem nauku je zakon nekaj najodličnejšega, zakramentalnega, svetega. Vendar med Slovenci takšno stališče ni splošno, saj dobrih 60% prebivalstva (tabela 4) odobrava sožitje para brez poroke. S tem se zakonska zveza kaže v precej relativni luči. Delno to velja tudi za verujoče, kajti 40% vernih s takšnim mnenjem prav tako soglaša – ravno toliko pa ga ne odobrava.

Tabela 4: Povsem v redu je, če par živi skupaj, ne da bi se nameraval poročiti

	močno soglaša	soglaša	niti soglaša, niti ne soglaša	ne soglaša	močno ne ve	ne ve
verni	9,1	32,3	17,7	32,8	6,2	1,9
neodločni	13,2	55,1	15,2	11,8	1,7	3,0
neverni	25,2	55,4	10,2	6,2	1,0	2,0
ne ve / b.o.	8,8	41,2	17,6	20,6	2,9	8,8
VSI	15,2	46,3	14,7	18,2	3,2	2,5

Vir: ISSP 1998 / SJM 98/1

Gre torej za relativizacijo gledanja, da je zakonska zveza ekskluzivni prostor določenih prvin in oblik življenja, predvsem spolnosti, prokreacije in vzgoje. Za žensko družinsko in prokreacijsko vlogo to vsekakor pomeni, poleg večje osebne avtonomije, tudi izgubo določenega podpornega okolja. Pri

mnogih nalogah ženska tako postaja bolj prepuščena sama sebi. Pogosto se to v vsej ostrini pokaže v zvezi z abortusom.

5. Abortus

Tudi mnenje, da abortus ni nekaj slabega, je v Sloveniji – v primerjavi z drugimi državami - skoraj najbolj razširjeno. Kot kažejo podatki v tabeli 5,²⁸ pri nas le 11% odrasle populacije smatra, da je splav zaradi ekonomskih razlogov vedno nekaj slabega oziroma nedopustnega. Manj zastopano je takšno mnenje le še v Rusiji in na Madžarskem. V primeru, ko gre za splav zaradi verjetne hude otrokove okvare, pa so mnenja o dopustnosti abortusa še veliko višja.

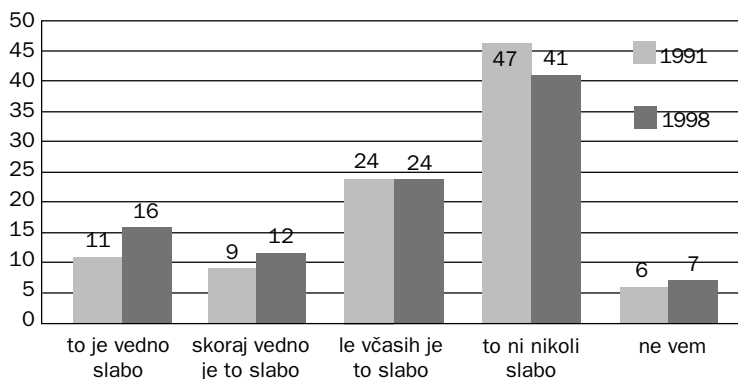
Tabela 5: Abortus zaradi prenizkih dohodkov (v %)

	vedno slabo	skoraj vedno slabo	včasih slabo	nikoli slabo
Filipini	63,1	19,3	11,3	6,0
Irska	62,7	12,3	8,4	10,6
Sev. Irska	44,3	13,5	12,5	17,4
Italija	35,2	17,9	24,8	20,0
Nizozemska	27,0	17,1	21,3	22,9
Zah. Nemčija	20,1	19,8	23,3	23,8
Poljska	24,6	12,1	13,6	24,6
Norveška	22,2	16,8	22,0	28,8
ZDA	35,2	14,3	10,4	30,0
Vel. Britanija	16,4	13,3	18,5	40,7
Izrael	24,8	11,9	18,4	41,3
Vzh. Nemčija	14,5	10,8	20,7	41,7
Nova Zelandija	21,5	12,6	15,3	43,6
Slovenija	10,7	8,9	24,4	47,2
Rusija	3,8	6,9	25,4	55,6
Madžarska	10,4	12,8	18,8	55,9
Skupaj	27,3	13,8	18,1	31,9

Vir: ISSP 1991/ Zentral Archiv Köln-SJM

Tudi glede vprašanja splava se stališča vernih kažejo v podobni strukturi, kot smo jo srečali pri drugih temah. To pomeni, da tudi splav – v disonanci z naukom Cerkve – odobrava sorazmerno visoko število vernih, vendar pa je to odobranje pod nacionalnim povprečjem. Nad dve tretjini v primeru verjetne otrokove okvare po rojstvu, skoraj polovica pa zaradi ekonomskih razmer.

Graf 4: Prekinitev nosečnosti zaradi ekonomskih razmer

Vir: N. Toš et al., SJM 98/1

Primerjava med stališči do abortusa na začetku in na koncu zadnjega desetletja pa kaže, da se tudi pri nas krepi zavest o tem, da je splav nekaj slabega, torej vsaj problematična, če ne povsem nedopustna metoda uravnavanja rojstev. To velja predvsem za abortivne posege zaradi pomanjkanja družinskih dohodkov (graf 4). Manjši pa so takšni premiki za primere abortusa zaradi verjetne otrokove hude okvare.

III. SKLEP

Podatki kažejo sorazmerno velike razkorake med cerkvenim moralnim naukom, ki ga uči cerkveno učiteljstvo, in moralnimi usmeritvami vernikov. Ta razkorak pomeni neke vrste »moralno shizmo« med vero in moralo, ki je ena izmed karakteristik verskega življenja – posebej v novejšem času. Drugi pa v tem vidijo pozitivni premik, predvsem v smislu odmika od strogega janzenizma, ki je v našem kulturno duhovnem prostoru dolgo obdobje krojil verska in moralna stališča.

Predstavljeni rezultati raziskav zdravniku signalizirajo:

- da sodi slovenski prostor, v katerem se odvija tudi zdravniški poklic, med najbolj moralno liberalna okolja v Evropi in verjetno tudi na svetu;
- da je ustanova družine, ki človeka sprejema in spremlja v njegovi celovitosti, tudi pod vidikom žene in njene prokreativne vloge, v globoki

- krizi oziroma transformaciji mnogih družinskih in moralnih vrednot;
- da je zaradi omenjene krize moralnih vrednot in zaradi sodobnega načina življenja ženska postavljena v stanje, ko je v številnih moralnih dilemah prepuščena sama sebi; ne le norme, marveč verjetno ji tudi moški ne stoji v zadostni meri ob strani;
 - gotovo se to stanje odraža tudi v izjemno nizki stopnji natalitete v Sloveniji;
 - vztrajanje Cerkve pri spoštovanju tradicionalne zakonske, družinske in spolne etike je razumeti tudi kot nenehni izziv (medicini), da o teh stvareh več reflektira(mo) in s tem preprečuje(mo), da bi življenje slepo drvelo mimo človeka;
 - cerkveni nauk in njene dejavnosti, posebej še v svetovalni in spovedni praksi, želijo prispevati, da bi bilo več spoštovanja do ženske, več odprtosti za življenje (vključno z nerojenim otrokom) in tudi pozornosti do človekove vesti.

OPOMBE

1. Posrečeno upodobitev ženske vloge v stari judovski zgodovini lahko srečamo v Jeruzalemu, v cerkvi Dormitio. Na oboku nad Marijinim sarkofagom je upodobljeno sedem velikih žena judovske zgodovine, o katerih poroča Sveto pismo Stare zaveze. Simbolično so prikazane kot predhodnice in predpoda najslavnejše žene, Marije.
2. To je navedeno na naslednjih mestih Svetega pisma: Apd 1,14;12,12; 18, 26; 1Kor 9,5.
3. Katoliška cerkev do danes vztraja pri duhovniškem poklicu zgolj moških. To utemeljuje s širokim spektrom razlogov, ki sega od biblično teološke oziroma Kristusovega zgleada (za apostole je izbral le moške), antropološkega utemeljevanja (daritve so v zgodovini opravljali le moški, narava ženske pa je bolj ohranjanje življenja), pa do čisto praktičnih razlogov.
4. Drugi Vatikanski cerkveni zbor, na katerem so se zbrali vsi katoliški škofje sveta - okoli 2500 - omenjam, ker je to po splošnem prepričanju največji dogodek v katoliški Cerkvi v 20. stoletju. V delovanje Cerkve je prineslo veliko novosti in novih pogledov. Njegove smernice še niso v celoti uresničene.
5. Poslanica koncila ženam 8. 12. 1965, v: Koncilski odloki, Ljubljana 1980, 678-680.
6. Cerkev v sedanjem svetu, n.d., 576.
7. Prav tam, 622.
8. Prim. Odlok o laškem apostolatu, n.d., 400.

9. Tako npr. tudi teolog in psiholog Anton Trestenjak, *Oris sodobne psihologije II.*, Ljubljana 1971.
10. Prim. V. Truhlar, *Leksikon duhovnosti*, Celje, 1974, 722.
11. *Odlok o laiškem apostolatu*, n.d., 400.
12. S. Zaninovič, *Bračna ljubav i rađanje djece*, v: *Obnovljeni život* 5 (1975), 438.
13. *Cerkev v sedanjem svetu* 49,2 - 50,1.
14. Prim. A. Mlinar, *Posebna moralna teologija - zakon in družina*, Ljubljana, 1998, 372, op. 53.
15. *Cerkev v sedanjem svetu*, 50.
16. Prim. A. Mlinar, n.d., 347, 361.
17. Pavel VI., *Humanae Vitae*, 16.
18. *Prav tam*, 10.
19. *Prav tam*, 15.
20. B. Haring, *Na varnem in svoboden*, Celje, 1997, 78.
21. Janez Pavel II., *Apostolsko pismo o družini* 32, *Cerkveni dokumenti* 16, Ljubljana, 1982.
22. Janez Pavel II., *Evangelij življenja* 13, *Cerkveni dokumenti* 60, Ljubljana, 1995.
23. Med novejšimi viri, ki prikazujejo katoliško stališče o tem vprašanju, je *Katekizem katoliške Cerkve*, Ljubljana, 1993.
24. Navedeni podatki so vzeti predvsem iz naslednjih raziskav: *World Values Survey (WVS, 1992)*, *International Social Survey Program (ISSP 1991, 1998)* in *Aufbruch (1998)*. Za Slovenijo je raziskavo izvedel RI FDV v Ljubljani pod vodstvom N. Toša - v okviru raziskav slovenskega javnega mnenja (SJM).
25. Tu je mišljen odgovor, ki ga vprašani izberejo na vprašanje, ali so verni ali ne; tiste, ki pa se med odgovorom ne morejo opredeliti, imenujemo neodločne ali neopredeljene.
26. Prim. V. Potočnik, *Priprava na zakon v Cerkvi na Slovenskem*, v: *Priprava na zakon*, Zbornik pastoralnega tečaja, Ljubljana, 1997.
27. V. Potočnik, *prav tam*, str. 19.
28. *Razporeditev držav* je v tabeli urejena po zadnji koloni, torej po rastočem deležu mnenj, da abortus zaradi neustreznega ekonomskega stanja nikoli ni nekaj slabega.